

S. PÁVEL JUDIT

TUDÓSOK A MÚZEUMBAN ÉS A CSALÁDI HÁZBAN

Tisztelettel köszöntöm először is a konferencia megszervezőjét és háziasszonyát, Csapláros Andreát, a múzeum igazgatónőjét munkatársaival, és hálás örömmel üdvözlöm részvételükért azokat, akik nagy és kis gondjaik között is találtak időt arra, hogy emlékezzenek ez alkalommal Pável Ágostonra! Az Ő múlt században végzett sokoldalú alkotó munkásságának eredményeit kulturális intézményeink ma-
gukon viselik ma is. Nemhiába írta, és nem tévedett Weöres Sándor 1956-ban, amikor Apám emlékére írt versében így értékelte életét, műveit. Idézem: „Szombathely földje csontodat rejti, / Híredet soha el nem takarja!”

Aki Pável Ágoston életét jól ismeri, az mindig talál benne – a már többször hallottakon kívül is – érdekes és ma is időszerű eseményeket, tanulságokat. Most, hogy ebbe a felújított szép épületbe beléptem, újra felelevenedett bennem az a lelkesedés, amellyel gyermekkoromban léptem át a Múzeum küszöbét.

(Pedig ez a küszöb akkor mindig a most felújított hátsó bejárat volt.) Számomra ez a Palota a tudomány, a kultúra központja, legjelentesebb helyszíne volt Szombathelyen – és ma is az!

A *panta rhei* régi bölcsessége Apámat is versírásra ihlette, mert az élet változás, a változás az élet – és ez még a múltat őrző tudományos intézményekre is vonatkozik. Röviden át sem tekinthető az a sok arculatváltás, amelyet ebben a patinás épületben Apám halála óta végigkísérhettem a Kultúregyesület, a Könyvtár és a Múzeum életében, működésében, a változó körülményeknek és a kornak megfelelően. Remélhetően ezek a változások mindig

1. kép. Pável Ágoston a múzeum hátsó bejáratánál
Mozsolics Amália régésszel

* 2017. február 3-án a Savaria Múzeum „Pável Ágoston, a tudományszervező” címmel konferenciát rendezett egykori kiemelkedő vezetője, néprajzosa, könyvtárosa, folyóiratunk klasszikus korszakának főszerkesztője, Dr. Pável Ágoston (1886–1946) tiszteletére. Jelen és következő számunkban közöljük az elhangzott előadások szerkesztett szövegét. (A szerk.)

egy kicsit előbbre vitték a kultúra terjedését, terjesztését. Mikor gyermekkoromban ide bejöttem, először felszaladtam megnézni a kitömött állatokat, aztán bevettem magamat a Könyvtár hatalmas állványai közé. Apámnak csak egy íróasztala és széke bújta meg az állványok között, rajta kívül csak az olvasószolgálatot teljesítő, frissen érettségizett tanítványa,

2. kép. A Múzeumbarát Egylet díszközgyűlése az Ünnepi Héten (1934. szeptember 4.) Smidt Lajos, Géfin Gyula, gr. Zichy István a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, Ostffy Lajos főispán, Márton Lajos a Közgyűjtemények Országos főfelügyelője, Pável Ágoston, Pethő István

3. kép. A háttal ülő sorban jobbról a második Székely László pap-költő, bal szélén az asztalfőn Bárdosi Németh János költő, mellette áll Finta Sándor költő-tanító. A képen jobb oldalon hátul a fa előtt áll a házigazda Kincs István, tőle balra a második Pável Ágoston.

Paukovics Rózsi dolgozott a könyvtárban. Ő végül is évekig, férjhez meneteleig ott maradt, őt emlegette meg Weöres is leveleiben. A Múzeumnak nem volt házmestere, altisztje, az épületben nem lakott állandó jelleggel senki. Miután Szakonyi László vállalta a laboránsi (restauratori) tanfolyam elvégzését, 1940-ben fiatal feleségével együtt örömmel költöztette be Apám az épület alagsorába, hogy a múzeumra is vigyázzon valaki. Eredetileg csak a Kultúregyesületnek volt egy fizetett alkalmazottja, „irodatisztje”, aki Miske Kálmán régi irodahelyiségét foglalta le az egyesület nevében.

A Múzeum tárainak „őrei”, vezetői közül Gayer Gyula megyei törvényszéki bírónaként dolgozott, a többiek – jeles premontrei elődeik, Lipp Vilmos és Kárpáti Kelemen óta – tanár-emberek lévén, délelőtt a gimnáziumokban tanítottak. A hivatalos nyitvatartási időn túl, hétköznapokon, állandó látogatottsága csak a könyvtárnak volt. A vidéki vagy csoportos látogatók előre jelentkeztek a táruk vezetőinél vagy Apámnál, aki mindennap bement a Múzeumba.

Édesapám a Múzeum címére kapta leveleinek nagy részét is, amelyeket hazahozott, és itthon válaszolta meg őket. A Múzeumbarátok Egyesületének (MBE) megszervezése és 1933. december 16-án megtartott alakuló ülése után Édesapámnak a múzeumi ügyekben folytatott hivatalos ügyintézésein kívül – a *Vasi Szemle* szerkesztése okán – na-

gyon megnövekedett a levelezése. Sokáig sem a múzeumban, sem otthon nem volt telefonunk. A helybeliekkel nem levelezett, találkozott velük. Szervezési, szerkesztői gondjait, de a múzeum gondjait is legjobb barátjával, Géfin Gyulával tudta leggyakrabban megbeszélteni. Jellemző, hogy tőle ezért is csak néhány külföldről küldött lap maradt meg Édesapám

hagyatékában, pedig hihetetlen, mekkora levelezést kellett lebonyolítania! Bár 1938 után több alkalommal is átnézte az addig megőrzött leveleit, és óvatosságból selejtezett közülük, de még ma is őriz a család 246 személytől leveleket, betűrendben: Alszeghy Zsolttól Zsikó Gyuláig, egyetemi tanároktól kezdve, művészektől, műtörténészektől, kezdő és befutott íróktól, költőktől, tanítóktól, gazdálkodóktól, olvasóktól, könyvkiadó-lapszerkesztőktől, papoktól, lelkesektől, építészektől, cikkíróktól, barlangásztól, újságíróktól stb. Ezekről a levelektől külön választottam: a régi tanítványoktól, a maig ismeretlen feladóktól, a magánjellegű és természetesen az idegen nyelven kapott leveleit. A maribori egyetem néhány éve feldolgozta teljes szlovén nyelvű levelezését. A magyar nyelvű levelek közül a család, illetve Lőcsei Péter feldolgozásában eddig az etnográfus Bátky Jenő és Győrffy István, Beke Ödön, Móra Ferenc, az Amerikába kivándorolt Reményi József író, Visky Károly, az ifjúkori barát és Weöres Sándor levelei jelentek meg nyomtatásban. Levelezésének teljes egésze azonban kitűnő áttekintést adhat Pável Ágostonnak szerteágazó, szinte a kultúra minden területére kiterjedő munkásságáról. A levelezésén kívül tárgyi emlékek és főleg a *Vasi Szemle* első 10 évének évfolyamai őrzik leghívebben, és bizonyítják a tudományokért végzett, sokoldalú, sokszor nehéz küzdelmeket jelentő, leleményes szervező, irányító munkáját.

Mivel az én feladatom első-sorban az élő emlékezés, azért be kell vallanom, hogy a Múzeum számomra 1941-től – mikor a Könyvtárt kiköltöztették a Múzeum épületéből a Mikos-ház földszintjére – már csak színháztermével adott továbbra is sok szép élményt a hangversenyekkel, kiállításokkal, előadásokkal. A *Vasi Szemle* szerkesztői munkáját Édesapám otthon végezte a tanítás után délután, hiszen a II. évfolyamtól kezdve már a folyóiratnak nemcsak főszerkesztője, hanem kiadója is ő volt, a tudós-baráti szerkesztőbizottságok támogatásával. Ennek tagjai közül: Tóth János építész, a Fábián család a közelünkben laktak, Pethő István, majd a községi Visnya Aladár pedig hetente legalább egyszer biztos eljöttek hozzá. Az öreg Kovács bácsi, az ügyes kézbesítő naponta eljött esténként. A folyóirat életben tartói a lelkes előfizetők, valamint azok a nagylelkű párt-

4. kép. A Múzeumbarát Egylet tagjai a családi ház erkélyén (balról: Hegedűs Ferenc, Kálmán Viktor, Bárdosi Németh János, előttük Pável László édesapjával, Pável Ágostonnal és Fėja Géza)

5. kép. A családi ház erkélyén a Múzeumbarát Egylet tagjai Illyés Gyulával. Balról: Bárdosi Németh János, Illyés Gyula, Bezzegh Gyula, Mészáros Hugó (Ősz Iván), előttük Pável Laci és Juci

fogók, felülfizetők, fizetett reklámjaikat a folyóiratban közlő polgárok és az MBE-nek a tagjai voltak, akik – Édesapám szavai szerint idézem –: „...megértették a kor kulturális vezényszavát, s a körülöttünk lázas buzgalommal folyó helyi kutatások idejében nálunk is lehetővé tették azt.” Ők voltak azok, akiknek áldozatos anyagi támogatásával tudta Apám az emlékművek,

6. kép. Csöngői látogatás Várkonyi Nándorral Weöres Sándornál

7. kép. A családi ház teraszán [jobbról: Mészáros Hugó (Ősz Iván), Féja Géza, Tamási Áron, Pável Ágoston, Bárdosi Németh János, Pável Juci]

lítás idején vendégül láttak, akiknek különleges társasága, itthoni munkája számunkra nagyon érdekes volt. A vendéglátás viszonzásaként keletkeztek a családtagokról a rajzok, képek, sőt Apám mellszobra is.

Az irodalmi élet fellendülése hozta magával a Faludi Társaság megalakulását. A szombathelyi írók-költők fogadták a soproni írókat-költőket, akiket Kincs István kőszegi plébános, író látott vendégül szülőjében 1935-ben.

Sok híres ember megfordult nálunk a következő években. (4–10. kép) Apám hagyatékában több kisméretű, fekete-fehér felvétel őrzi ezeknek a nálunk tett látogatásoknak az emlékét.

emléktáblák felállítását is megszervezni, megvalósítani. A *Vasi Szemle* 1938. évi 5/6. számában összefoglalta Pável Ágoston a folyóirat első 5 évében végzett munkájának eredményeit.

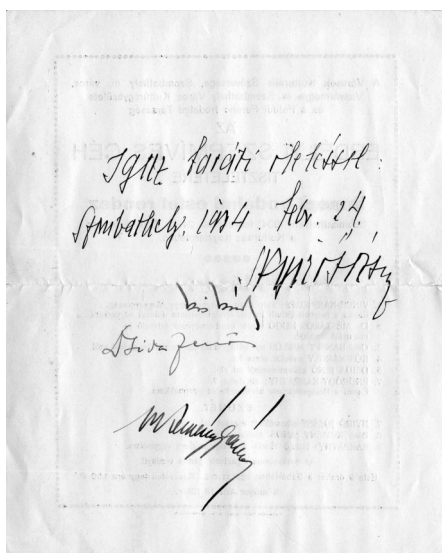
Személyes emlékeim közül lelegeve-nebbek a Fábíán családdal, Géfin Gyulával, Tóth Jánosékkal, Visnya Aladárral, Smidt Lajossal való gyakori találkozások. Sok cikkíró személyesen kereste fel Apámat vidékről, Budapestről, a nagyvárosokból eleinte a Múzeumban, ahol még kényelmesen leültetni sem tudta őket. Sokszor zavarba hozta Édesanyámat, amikor délidőben beállított például egy-egy vonatára váró budapesti vendégével, vagy fiatal íróval, művésszel. A váratlan vendéglátás egyszerűségét szüleim szívélyessége és a családi hangulat tudta pótolni. Már gyermekkoromban megtanultam szüleim mellett azt, hogy minden embert tisztelni kell, nyitott szívvel fogadni, mert sohasem tudhatom, hogy a csendes egyszerűségben még milyen nagy értékek fognak születni.

A múlt század harmincas éveiben gyakran volt kéпкиállítás a Múzeum nagytermében. A kiállító művészek között volt fiatal, szegény kezdő művész is, akiket szüleim a kiál-

Örünk egy különleges „díszoklevelet” is, amellyel talán Édesanyám vendégszeretetét köszönték meg a Szépmíves Céh írói.

Kedves emlékeim közé tartozik gyermekkoromból, amikor Apám arra biztatott bennünket, hogy: Cinának és az Örsének (mert otthon így hívtuk Weöres Sándort és Gazdag Erzsit, a kezdő költöket) segítségünk összegyűjteni az előfizetőket első verseskötetük kiadásához! A szükséges 100 aláírás nélkül egy nyomda sem vállalta az üzlet kockázatát, hiába kérte és ajánlotta Apám az országos nagy nyomdától a kiadást. Hálás és hűséges barátja maradt családunknak egészen haláláig mind a két kiváló költő.

Az író-olvasó találkozók mellett nagy sikere volt a liceális előadásoknak, úti beszámolóknak, melyek a Magyar László-emlékmű felállításának idejéhez kapcsolódtak. Amikor

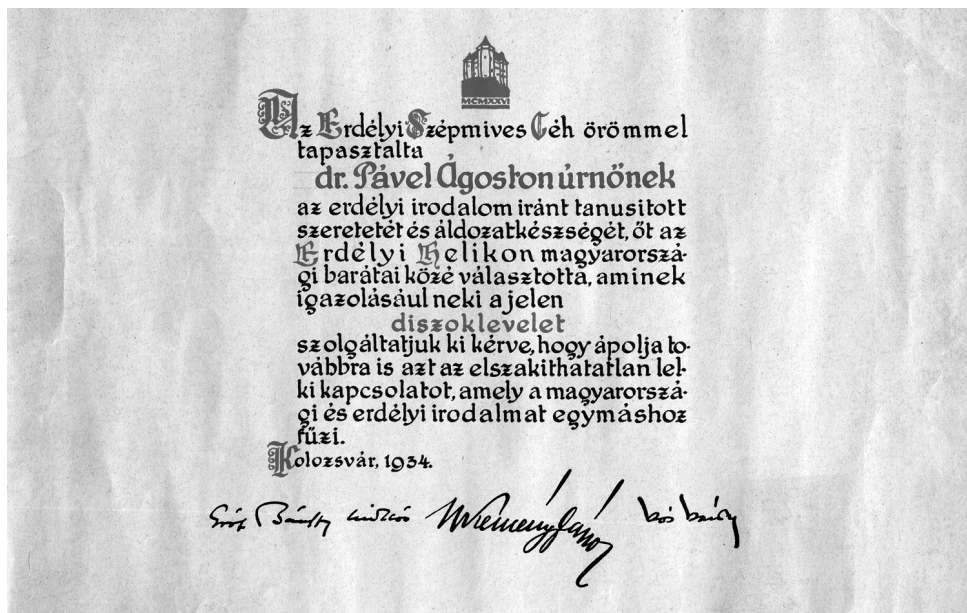

8–9. kép. „Igaz baráti öleléssel: Szombathely, 1934. febr. 14. Nyirő József, Kós Károly, Dsida Jenő, báró Kemény János”

Almásy László eljött megtartani az előadását líbiai felfedezéseiről, meglátogatta a Fábian–Biczó művész házaspárt, sőt néhány felvételét, rajzát nekik is ajándékozta. Ez az alkalom ihlette meg Fábian Gyulát – talán legsikeresebb – ifjúsági regényének, a *Különös háború*nak a megírására. Mikor a regény megjelent, Almásy baráti, szívélyes hangú levélben gratulált az írónak.

A régi szerény viszonyok között – a múzeum barátainak köreiben – mindig születtek újabb tervek, sőt nagy álmok: az irodalom terén, festőiskolában, szoborállításban, néprajzi gyűjtésekben, a természettudományok népszerűsítésében, az ásatásokból előkerült leletanyag feldolgozásában.

Lázár Jenőnek sikerült a Ság hegyi bazaltbányából már 1920 óta gyűjtögetett, megmentett anyagát egy magán-múzeumban kiállítani. Sajnos Lázár Jenőt családjával együtt elhurcolták a koncentrációs táborba. Múzeumát gondnokára bízta, aki 1945. jún. 28-án

10. kép. Az Erdélyi Helikon díszoklevele

11. kép. Búcsúzás a barátoktól a szombathelyi vasútállomáson
 (balról: Kós Károly, Kemény János, Dsida Jenő, Nyirő József)

Apámnak írt levelében elpanaszolta „a megszálló katonaság” pusztítását, és a múzeumtól hatósági segítséget kért. Lázár hazatérése után, 1945. X. 6-án megrendítő levelet írt Apámnak átélte szenvedéseiről, de szíven viselte múzeumának a sorsát is. Reménykedett, hogy meg tudja még menteni egy jó részét.

12. kép. Utolsó látogatás Pável Ágostonné, Inci néninél (1983). Balról: Pável Ágostonné, Gazdag Erzsé, Károlyi Amy és Weöres Sándor

A másik lelkes gyűjtő: Smidt Lajos magával ragadó módon tudta biztatni a fiatal és öreget egyformán az apróságok megbecsülésére is, és főleg közkinccsé tételére. Első nagy kiállítását 1936 szeptemberében hadtörténeti anyagából rendezték meg a múzeumban. Ő megérte álmai megvalósulását.

13–14. kép. A városszalónaki (Stadt Schlaining) vár (1938) és belső udvara

Nagy szenzáció lett – a sok kisebb-nagyobb ásatás leletanyagai után – a romkerti ásatások megindulása 1938-ban. Géfin Gyulának, a papi szeminárium rektorának a régi vár

területén várható újabb épületmaradványok feltárása miatt a Múzeum engedélyére is szüksége volt, mert a város ezt 1935 óta előírta. Apámmal együtt minden ásónyomot kíváncsian figyeltek, de az első eredmények felülmúltak minden várakozást. Százados emlékek helyett gazdag római maradványokra leltek, amelyeknek értékét, jelentőségét felismerték. A tudományos feltáráshoz megkeresték és megtalálták a legalkalmasabb szakembert. Ma városunk legjelentősebb római helyszíne a Romkert.

15. kép. Paumkirchner András epitáfiuma 1540-ből (a belső udvaron)

Szeretnék beszámolni még egy „nagy álmóról”. Valószínűleg Visnya Aladárnak, kőszegi múzeumigazgatónak jutott tudomására 1938-ban, hogy Ausztria német bekebelezésének következtében a városszalónaki – ma Stadtschlaining – vár ura potom pénzért eladná a várát. Nosza bejött Apámhoz, mivel remek alkalmat látott abban, hogy összefogással egy regionális múzeum számára megvegyék. Apám nem ijedt meg ekkora kihívástól sem, ha a múzeumról volt szó. Régen dédelgetett – és minden írásával, fordításaival ápolt – álma: a határmentén élő népek kulturális kapcsolatának kiépítése volt. El is mentek „várnézőbe”. Engem is hívott Apám szép szóval, hogy: „nem szeretnéd látni, hogy hol laktak a várkisasszonyok?” Felfedező útjukat őrzik ezek a felvételek (13–16.).

Ez a ma is roppant modern gondolat a nagy háború hajnalán csak álm maradt, megvalósíthatatlan álm, pedig ma ezt a gondolatot több oldalról is támogatnák. Apám

16. kép. A várfalon gyönyörködnek a kilátásban. Jobbról: Pável Ágoston, Kálmán Viktor, Visnya Aladár és a vár gondnoka, 1938

17. kép. 1931 őszén a leánygimnázium udvarán (a mai Kanizsai D. gimnázium)

egyik versében azt írta, hogy „A csodák ideleenn születnek”. Ennek az örök reménynek szellemében, szorgalmas munkával, nagy lelkesedéssel dolgoznak mindazok, akik Pável Ágoston életét ismerik és követik az útját.